

բօնական իշխանութիւնը ինքն համակրութեամբ վերաբերուէր հոգևոր դպրոցների դասատուների վաստակին և ըստ արժանւոյն գնահատէր. այն ժամանակ միայն կարելի էր սպասել արդարացի վերաբերմունք ուրիշների կողմից. ժամանակ է վերջ դնել կեղծաւոր հառաչանքներին և խօսքերին, թէ հոգևոր դպրոցի դասատուները պէտք է ճգնաւորներ լինին, որովհետև այդ նշանակում է ուրիշի ուսերին ծանր բեռներ դնել, որը այդ հառաչանք արձակողները մատով անգամ չեն ուզում չարժեք:

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ՕՐԹՈԳՈՔՍ ԵԿԵԼԵՑԻ

Կ. Պօլսոյ յունաց պատրիարք Յովակիմ Գ. և Սինօդը գիմել են միտրօպօլիտներին շրջաբերական թղթով թուրքիայում քրիստոնեաների զինուորական ծառայութեան վերաբերութեամբ, որը վճռել է թուրքական պարլամենտը: Թուղթը բացատրում է, թէ տիեզերական պատրիարքարանի հօտը ինչպէս պէտք է վերաբերուի պետական նոր օրէնքին: Թուղթը վկայում է, որ յայն ժողովուրդը, միւսների հետ միասին միշտ պատրաստ է աշխատել ընդհանուր հայրենիքի յաջողութեան և բարգաւաճման համար, ուրախութեամբ ընդունում է զինուորական ծառայութեան մասին օրէնքը, մանաւանդ որ, խուսափումն այս օրէնքը կատարելուց կամ՝ ընդդիմութիւնը չի համապատասխանում յոյների ազգային շահերին: Յոյների, որոնք կայսրութեան միւս ժողովուրդների համեմատութեամբ ի հարկէ, ոչ վատ են և ոչ ցած, այլ միւսների հետ հաւասար ընդունակ են սահմանադրական քաղաքացիների պարտքերը կատարել: Բայց, որովհետև այլակրօնութիւնը կարող է առաջ բերել զանազան թիւրիմացութիւններ և վտանգներ քրիստոնեաների կողմից, որոնք կոչւում են ի ծառայութիւն մահմետական պետութեան զօրքի մէջ, պատրիարքարանը շտապում է իւր կողմից անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնել այս կարևոր գործում, երկիւղի ամենայն կասկած հեռացնելու համար:

Ի մասնաւորի, պատրիարքարանը կառավարութիւնից

պէտք է պահանջի մահմեդական զօրքի մէջ քրիստոնեաների մի քանի իրաւունքները երաշխաւորել: Ամենից առաջ, զինուորական ծառայութեան ժամանակ և քրիստոնեաների՝ թուրքական դրօշակի տակ գտնուելիս՝ պէտք է արգելուի մի դաւանութիւնից միւսն անցնելը: Այնուհետև քրիստոնեայ զինուորները պէտք է ունենան իրանց քահանաները, որոնք պէտք է ուսուցանեն նրանց կատարել իրանց կրօնական պարտաւորութիւնները: Քրիստոնեայ զինուորները պէտք է ունենան իրանց եկեղեցիներ, կամ յատուկ նշանակած տեղ, ուր սրօշնալ ժամերին կարող լինեն խմբուել, ինչպէս այս անում են մահմետականները: Քրիստոնեայ զինուորները պէտք է պահեն տօները, պասերը և քրիստոնէական կրօնի միւս կարգերը: Ծառայութիւնը դիւրացնելու համար անհրաժեշտ կը լինէր քրիստոնեայ զինուորներից առանձին գնդեր կազմել: Վերջապէս, հենց այժմ՝ թուրքաց կառավարութիւնը պէտք է կարգադրութիւն անի զինուորական դպրոցներում քրիստոնեաներ ընդունելու մասին, որ նրանք յետոյ կարողանան թուրքական զօրքերում իբրև սպաներ էլ ծառայեն: Այս բոլորի մասին պատրիարքարանը միջնորդութիւն է յարուցանում թիւրք կառավարութեան առաջ. իսկ առ այժմ՝ իւր թղթով եռանդագին յանձնարարում է, որ քրիստոնեաները յօժարակամ՝ պատրաստուեն զինուորական ծառայութիւն կատարել, այս բանում միւս ժողովուրդներից յետ չըմնան, չը խուսափեն զինուորութիւնից փող վճարելով, և մանաւանդ փախուստ չը տան իրանց ծննդավայրից, որովհետև հայրենասիրութիւնը և սէրը դէպի բնագաւառը պարտաւորում են նրանց անձամբ կատարել ծառայութիւնը թուրքական զօրքերում, որը քրիստոնեաներին հաւատարեցնում է մահմեդականների հետ:

Մէջ բերելով պատրիարքական և սինօդական թուղթեր, Կ. Պօլսոյ պատրիարքարանի պաշտօնական «եկեղեցական ձշմարտութիւն» օրագիրը բացատրում է հիմնաւոր և արդարացի լինելը այդ պահանջների, որոնք պատրիարքարանից ուղղւում են թուրքաց կառավարութեանը, զի-

նուորական ծառայութեան նոր օրէնքի պատճառով, Այսպէս, քրիստոնեայի համար նրանց զինուորութեան ժամանակ խզի ազատութիւն պահանջելը կապ ունի յայտնի սխառութեամբ կրօնական պրօպագանդի հետ, որ Թուրքիայում կիրառութեան մէջ է արսօլիւտիզմի տիրապետութեան ժամանակ:

Այստեղ կար առանձին «արեան հարկ» կամ «որդիներով տուրք», որ սարսափելի հարուած էր հասցնում քրիստոնեաների կրօնական և բարոյական ինքնագիտակցութեանը, որովհետեւ քրիստոնեայ ընտանիքներից խլում էին բոլոր տասն տարեկան առողջ և գեղեցիկ պատանիները, բռնութեամբ դարձնում էին մահմեդական և պարտաւորում էին վարել տէրութեան զինուորական ծառայութիւնը: Ճշմարիտ է, այժմ զօրքի մէջ չափահաս քրիստոնեաներ կը լինին, բայց հաւատափոխութեան ճանապարհներն ու միջոցները շատ շատ են, և այս դէպքում քրիստոնեայ զինուորներին անյարմար կը լինի պահել խզի ազատութիւնը մահմեդականների, ամենքին յայտնի խտառորտութեան և մոլեռանդութեան պատճառով: Այդ պատճառով էլ անխուսափելի զինուորական ծառայութեան ժամանակ հաւատորսութեան հաստատուն և վճռական արգելքը պէտք է լինի ամենայարմար կարգադրութիւնը: Այնուհետեւ զօրքը ընդհանրապէս պէտք է կոչուի «Օսմանեան» և հաւառար կերպով պէտք է ապահովուի թէ քրիստոնեաների և թէ մահմեդականների իրաւունքը ազատօրէն կատարելու իրանց կրօնական պարտականութիւնները: Քրիստոնեայ զինուորների յարմարութեան համար պէտք է զօրքերում քրիստոնեայ քահանաներ ունենալ, ազօթատներ սարքել, բայց աւելի լաւ կը լինէր քրիստոնեաներից առանձին վաշտեր կամ գնդեր կազմել, որոնք կրէին ծառայութիւնը առանց իրանց կրօնական պարտաւորութիւնը զանցառութեան տալու: Հակառակ դէպքում, օրինակ, ռամազանի օրերում, երբ մահմեդականները միայն գիշերն են ուտում ու խմում, քրիստոնեաները ծանր դրութեան մէջ կը լինեն, իսկ միւս կողմից էլ,

նրանք մահմեդականների հետ միասին մի գնդի մէջ լինելով, զրկուած կը լինեն քրիստոնէական տօներն ու պատերը պահելու հնարաւորութիւնից: Այո, կառավարութիւնն էլ պարտաւոր է քրիստոնեայ զինւորների հետ այնպէս ուղղամտութեամբ վարուել ինչպէս մահմեդականների հետ է վարուում: Սահմանադրական կարգերին անպատշաճ կը լինի, եթէ, օրինակի համար, Սալոնիկի վիլայեթի մահմեդականները նշանակուին տեղական զօրքերում՝ ծառայելու, իսկ քրիստոնեաներին ուղարկեն հեռաւոր քաղաքներ և տեղեր — էրզերում կամ Բաղդատ նոյնպէս և եմէն կամ Աֆրիկայի Տրիպօլի: Նոյնպէս էլ պէտք է քրիստոնեայ սպաներին մահմեդականներին հաւասար իրաւունք տալ, որ այստեղ էլ կողմնապահութիւն չը լինի դէպի մի կողմը, և պարբերական նուաստացումն՝ դէպի միւս կողմը ելն: Տիեզերական պատրիարքարանը զինուորագրութեան վերաբերութեամբ դիմելով յոյն ժողովրդին շրջաբերական թղթով, ցանկութիւն ունի միայն օգնութիւն ցոյց տալ կառավարութեանը, նրան հասնելու իւր նպատակին, որը առաջ է բերել սահմանադրութիւնը ընդհանուրի հայրենիքի օգտին: Այս է իսկական պարտքը պատրիարքարանի, որը Թուրքաց Սուլթան Մահմեդ Բ. Յաղթողի օրից սկսած մինչև վերջին ժամանակները ճանաչուած է և է ոչ միայն կրօնական այլ և քաղաքական կենդրոն բոլոր Հստում ժողովրդի, նրա ներկայացուցիչը բարձրագոյն Դրան առաջ և պարտաւոր է հետևել կատարելու իւր ժողովրդի կողմից իւր վերայ դրուած քաղաքական պարտաւորութիւնները: Սակայն, չընայելով տիեզերական պատրիարքարանի այս կարևոր դէպքում, ըստ ամենայնի օրինական գործողութեան, թիւրք կառավարութիւնը փոխանակ պատրիարքարանի հետ միասին աշխատելու կարգաւորել քրիստոնեաների զինուորագրութեան գործը տէրութեան հպատակների օգտին, որ անկեղծութեամբ ցոյց են տալիս պատրիարքն ու Սինօքը, սրանց հետ ապարդիւն հակաճառութեան մէջ է մտել և սկսել է վիճելի համարել պատրիարքի իրաւունքը և կարգադրութիւնը քրիստոնեաների

զինւորակոչի վերաբերութեամբ: Նշանակում է, մասնաւոր գործին տրւում է սկզբունքային նշանակութիւն և նորից հերթական է դարձել տիեզերական պատրիարքի դարաւոր իրաւունքի ու արտօնութիւնների հարցը: Ինչ կերպարանք կստանայ այս սկզբունքային վէճը, — այդ ցոյց կտայ մերձաւոր ապագան:

— Երուսաղէմում փակուել է Խաչի աստուածաբանական դպրոցը, որ երեք տարի առաջ տօնեց իւր դոյութեան յիսնամեակը և անցեալումն ցոյց տուած իւր մեծ ծառայութիւնը յոյն-արեւելեան եկեղեցուն: Պաղեստինի միակ դպրոցական այս հաստատութեան փակուելու պատճառն է Երուսաղէմի պատրիարքարանի անկարգութիւնն ու Սուրբ գերեզմանի միաբանութեան տնտեսական անձկութիւնը: Յայտնի է, որ Երուսաղէմի պատրիարք Դամիանոսի և Սուրբ գերեզմանի միաբանութեան միջև տիրում է սաստիկ տարաձայնութիւն եկեղեցական ներքին քաղաքականութեան մի քանի հարցերի վերաբերութեամբ, որին հետեւեց պատրիարքի բռնի գահընկէցութիւնը. գոհութիւն Աստուծոյ, — Երուսաղէմի պատրիարքական տագնապը անցաւ, և երանելի Դամիանոսի ու Սուրբ գերեզմանի միաբանութեան մէջ վերահաստատուեց խաղաղութիւնը: Բայց տազնապի հետեւանքները այժմ էլ զգալի են մի քանի պարագաներում: և առաջ են բերում շատ անախորժ բարդութիւններ տեղական եկեղեցական կեանքում: Խաչի աստուածաբանական դպրոցի փակումն է մէկը այն, ոչ ցանկալի, հետեւանքներից: Բանն այն է, որ սեմինարիայի վերատեսուչ Խրիստոսում Պապադօպուլ վարդապետը իբրև Դամիանոս պատրիարքի հակառակորդ հարկադրուեց թողնել դպրոցն ու Երուսաղէմից Կ. Պօլիս գնալ: Իսկ նա դպրոցի հօգին էր, դրա համար էլ նրա բռնի հեռացումից յետոյ դպրոցական գործերը սկսեցին հետզհետէ քայքայուել: Անշուշտ, պատրիարքարանում տեղի ունեցող մաքառումները ազդել են դպրոցում սովորող պատանիների վերայ, որոնք ի դէպ, շատ համակրում էին իրանց վերատեսչին՝ ինչպէս այս երևում է

ուսանողների Խորհուստով՝ վարդապետին դրած նամակից, որ տպուած է Աղէքսանդրիայի «Պանտեն» օրագրում: Այնուհետև դպրոցի համար նոր ուժով նոր կերպարանք ստացաւ դրամական հին հարցը. դպրոցի պահպանութեան միջոցների պակասութիւնը, որովհետև պատրիարքարանում տնտեսական գործերում սկսուեց մեծ անկարգութիւն մանաւանդ տնտեսական կառավարիչ Եւթեմիոսի Երուսաղէմից հեռանալուց յետոյ: Բաց յայսմանէ, պատրիարքարանը այժմ՝ զբաղուած է արաբական հարցը վճռելու խնդրով, որ առաջ է եկել Պաղեստինի ուղղափառ արաբների պահանջներով, որոնք կամենում էին մասնակից լինել տեղական եկեղեցական կեանքին: Յիշեալ պայմանների ազդեցութեամբ Դամիանոս պատրիարքը և Սուրբ Սինոդը այս ուսումնական տարուայ սկզբին զբաղուեցին քննելով խնդիրը, թէ պէտք է Խաչի աստուածաբանական դպրոցը լինի թէ ոչ:

Դպրոցի համար անբարեյաջող պայմանները այնքան զօրեղ էին, որ Երուսաղէմի Սինոդը միաձայն վճռել է փակել դպրոցը մինչև Պաղեստինի եկեղեցական ներքին գործերը կը բարւոքուեն: Խաչի Աստուածաբանական դպրոցի փակման լուրը Արևելքում՝ ամեն տեղ ապշեցուցիչ տպաւորութիւն թողեց: Ակամայ ջերմ և անկեղծ իզձ է յայտնուում, որ ինչքան հնար է, այդ դպրոցի համար լաւ ժամանակ հասնէր, որ նա նորից կարողանար սիրով բանալ իւր դռները աստուածաբանական գիտութիւններին ծարաւի պատանիների համար:

— Դամասկոսում, տեղական ուղղափառ պատրիարքարանում հրատարակուում է նոր եկեղեցական-աստուածաբանական օրագիր «Շնորհք», որ հիմնել է Անտիոքի պատրիարք Երանելին Գրիգոր Գ. Այդ հրատարակութեան համար վաղուց էր պատրաստութիւն տեսնուում, միայն անցնող տարուայ յունիսի 15-ից Գրիգոր պատրիարքը, վերջապէս, կարողացաւ իրագործել իւր ցանկութիւնը: Օրագիրը հրատարակուում է արաբերէն և ունի բաւական ընդարձակ ծրագիր: Նրա մէջ հրատարակուում են ընդ-

Հանուր աստուածաբանական և եկեղեցական-պատմական մանկավարժական և գիտական յօդուածներ, Սիրիայի և Արևելեան ուղղափառ ուրիշ երկրների եկեղեցական կեանքի մասին տեսութիւններ, արաբական հին գրողների աստուածաբանական նիւթերի մասին շարադրութիւններ, որ գտնուում են տեղական մատենադարանների ձեռագրերում, և ինչ Օրագիրը հրատարակելու համար Գրիգոր պատրիարքը առանձին տպարան է սարքել, որ շատ թանգ է նստել: Այս տպարանում ուրիշ, կրօնական-բարոյական բովանդակութեամբ, գրքեր էլ պէտք է հրատարակուեն Սիրիայի ուղղափառ բնակիչների համար: Ընդհանրապէս, Սիրիացիների հոգևոր կրթութեան համար այժմ մեծ ուշադրութիւն են դարձնում ինչպէս Գրիգոր պատրիարքը նոյնպէս և Անտիոքի եկեղեցու Միտրոպոլիտները. և եկեղեցական-հրատարակչական, նոյնպէս և դպրոցական գործունէութիւնը Սիրիայում վերջին ժամանակներս ստացել են նոր ուղղութիւն, հետզհետէ ընդարձակւում են ու ժողովրդի կարիքներին համապատասխան ընթացք ստանում:

— Թուրքիայում ալբանական ժողովրդի մէջ առաջ է եկել Կոստանդնուպօլսի յոյն պատրիարքարանից անկախ ազգային եկեղեցի ունենալու շարժումն:

Այս նպատակին հասնելու համար Օրթոդոքս ալբանացիները դիմել են Կ. Պօլսոյ յոյն պատրիարքարանին և խնդրել, որ պատրիարքարանը ալբանական եկեղեցին օժտի ինքնավար ազատութեամբ, ընդունի տեղական հոգևորականութեան անկախութիւնը, իրաւունք տայ աստուածպաշտութիւնն ու քարոզները կատարել ալբաներէն և ինչ Կ. Պօլսոյ յոյն սրբ. Սինօքը քանիցս քննութեան նիւթ է դարձրել ալբանացիների պահանջները, բայց որոշումն դեռ չէ եղել: Ինչպէս երևում է ալբանացւոց եկեղեցական խնդիրը մեծ դժուարութիւններ պէտք է առաջ բերի յոյն պատրիարքարանում և կը ծանրանայ, առանց այս էլ նրա ծանր դրութիւնը, որ առաջ է եկել

Թուրք կառավարութեան անբարեացակամ վերաբերմունքից դէպի իւր բազմակրօն հպատակների եկեղեցական վարչութիւնները: Այժմեան սահմանադրական Թուրքիայում բնականաբար պէտք է առաջ գար Ալբանացիների ազգային կրթական շարժումն, կիսակիրթ ուլբանացիք հանդիպելով եւրոպական քաղաքակրթութեանը կամ պէտք է իւրացնէին այդ քաղաքակրթութիւնը և վերականգնանային կամ պէտք է ձուլուէին շրջապատող քաղաքակիրթ ժողովուրդների հետ: Ալբան մտաւորականները ըմբռնեցին ժամանակի կարիքը, և ընտրեցին առաջին ճանապարհը, այն է քաղաքակրթուել ազգային հոգւով և ուղղութեամբ, որպէս զի լուսաւորութեան միջոցով կարողանան ձեռք բերել ազգային ինքնուրոյնութիւն Թուրքիայի բազմազան ժողովուրդների մէջ: Ազգային սթափումն երևում է ալբանացիների, վերջին ժամանակներս կազմած բազմաթիւ ժողովներից, կազմակերպութիւններից, որոնք ապացուցանում են նպատակայարմար և կուլտուրական վերածնութիւնը: Ալբանացիները անկախ եկեղեցի ունենալու համար պէտք է չը հեռանան բողոքականութիւն, այլ պէտք է առաջնորդուեն հիմք ունենալով օրինականութիւնը: Եւ յոյն պատրիարքարանն էլ, ներքին անկախութեան ձգտող ազգի եկեղեցու հետ հոգեւոր կապը պահպանելու համար պէտք է յարգի իրաւացի պահանջը:

— Թրակիայի և Մակեդոնիայի բոլգար ժողովրդի մէջ զօրեղ կերպով տարածւում է կաթոլիկութիւնը, կաթոլիկ բազմաթիւ միսիօներների ձեռքով: Աւելի շատ են կաթոլիկութիւն ընդունողները Հերակլի և Ադրիանուպօլսի թեմերում, ուր կաթոլիկները վայելում են պապի՝ Կ. Պօլսում եղող ներկայացուցչի բարձր հովանաւորութիւնը: Բոլոր գիւղերում ունեն լաւ եկեղեցիներ և դպրոցներ, բաւականաչափ հոգեւորականներ, որոնք ապահովուած են տարեկան ոսճիկներով: Լազարիստների կարգին պատկանող մակեդոնական հոգեւորականութեան գլխաւոր աբբատ Լազօն, պարծենում է, որ կաթոլիկ քարոզչութիւնը նշա-

նաև որ յաջողութիւն է ունենում օրթոդոքս բողոքանքի մէջ: Քարողչութիւնը գործում է յատկապէս դպրոցների միջոցով: Կաթոլիկ հոգևորականները խոստովանութիւնն էլ գործ են դնում որպէս զէնք հաւատորսութեան: Գործը հեշտանում է բողոքանքի ազիտութեամբ: Տղէտ բողոքանքը չեն ջնկում լատին քահանային օրթոդոքս քահանայից. օրթոդոքս և լատին դաւանութիւնների զանազանութիւնը չեն ըմբռնում և կուրօքէն հետեւում են ինքնակոչ հաւատորսներին, իրանց իսկական հովիւների կողմից պաշտպանութիւն չը տեսնելով: Արքատ Լազոն, ի դէպ, խոստովանում է, որ ռամիկ բողոք ժողովրդի մէջ քարողչութիւնը դժուարութեան է հանդիպում. քարողիչները յետ ընկած փոքրիկ գիւղերում, պատ օրերին պարտաւորւում են բողոքանքի պէս ապրել, նստել, քնել և ուտել յատակի վերայ, պատերը պահել և լին. եթէ Լազարիտների քարողչութեան յաջողութիւնը չափազանցրած էլ լինի, այնուամենայնի երևում է, որ Բողոքարիայում եկեղեցու դրութիւնը աննախանձելի է, և պահանջում է տեղական հովիւների եռանդուն հսկողութիւնը ժողովրդի հոգևոր կեանքի և լատին քարողիչների շրջագայութեան վերայ:

— Աւստրո — Ունգարիայի սահմանում, Խօրվատիայի Սերբական դպրոցներում արդելուած է Կիրիլեան տառերով գրքերի գործածութիւնը: Սերբական դպրոցական խորհուրդը, որ ինքնավարութեան իրաւունք ունի, այս կարգադրութեան դէմ բողոք է յարուցել և ուղարկել է բողոքը Խօրվատիայի Սէյմին:

— Ուգոթեան—Բուսում, վաղուց արդէն գոյութիւն ունեցող Մաջար դասալիքների ընկերութիւնը նպատակ է դրել Ուգոթո—բուս եկեղեցում աստուածապաշտութիւնը մաշառերէն կատարել, այն պատրուակով, թէ Ուգոթո—Բուսները չեն հասկանում եկեղեցական—սլաւեան լեզուն: Այս մասին ընկերութիւնը գիմել է Հռովմայ պապին, որը առայժմ պատգամաւորներին չէ ընդունել որպէս ներկայացուցիչ ամբողջ Ուգոթո—Բուս ժողովրդի և նրա խնդրին բա-

ւականութիւն չէ տուել: Սակայն ռուս ժողովրդի թշնամիները շարունակում են իրանց կռիւը սլաւոնական աստուածապաշտութեան դէմ, իսկ մի քանի քահանաներ էլ քարոզները արդէն մաճառերէն են ասում: Շատ ժամանակ չէ, որ կաթոլիկ Բուսների մի քանի գիւղերում յօգուտ պրաւօսլաւիայի շարժում սկսուեց, բայց մաճառ կառավարութիւնը ճնշեց նրան: Իսկ կաթոլիկ եպիսկոպոսները անարգել ներմուծեցին երկրում լատին օրացոյցը:

— Աթէնքում բացուեց յոյն եկեղեցու Սրբ. Սինօդի նոր շրջանը:

Սինօդի նախագահն է Աթէնքի միտրօպօլիտը. չորս եպիսկոպոսներ անդամ են նշանակուած և մի պաշտօնեայ էլ պետութեան ներկայացուցիչ:

Թուրքիայում մինչև սահմանադրութեան հաստատուելը հպատակ ազգերը հարստահարւում էին և ենթակայ էին ամեն տեսակ բռնութեան, սակայն պատրիարքների իրաւանց սահմանափակութեան մասին խօսք չկար: Նրանք գոնէ անուանապէս վայելում էին այն բոլոր արտօնութիւնները, որոնք վաւերացած և հաստատուած էին նախկին սուլթանների ֆիրմաններով: Սահմանադրական Թուրքիան չի կամենում ընդունել հպատակ ազգերի և պատրիարքարանների արտօնութիւնները, առարկելով թէ ընդհանուր սահմանադրական կարգերի մէջ առանձին արտօնութիւնները և պատրիարքների իբրև ազգապետ-միլլէթբաշի-ներկայանալը չի համապատասխանում պետական կառավարութեան պահանջներին: Քանի որ բոլոր ազգերն էլ հաւասար իրաւունքներով Օսմանցիներ են:

Առ այդ, «Մշակը» մէջ է բերում Руч. Вѣд. № 237 Բելօրուսսովի թղթակցութիւնը.

«Թիւրք կառավարութիւնը մի շարք փորձեր է անում սեղմել սահմանադրական ազատութիւնների վայելումը և սահմանադրական սկզբունքների խեղաթիւրուած մեկնութիւնով զրկել ազգութիւնները իրանց պատմական կազմակերպութիւնից»

«Կառավարութիւնը հանդէս է բերել մի առաջադրութիւն թէ սահմանադրութեան և հաւասար իրաւունքի հաստատուելով վերացուած են բոլոր հին արտօնութիւնները և նրանց թւում ազգութիւնների իրաւունքը խըմբվելու իրանց հոգևոր պետի շուրջը, որը ունեցել է ոչ միայն եկեղեցական, այլ և քաղաքացիական իրաւասութիւն և եղել է իր ազգի ներկայացուցիչը Բարձրագոյն Ղրան առաջ:

— «Դուք ցանկանում էք—պատասխանել է տիեզերական պատրիարքը—բաժանել եկեղեցին պետութիւնից այն չափով, որքան դա վերաբերում է ազգայնական փոքրամասնութիւններին, թողնելով թիւրք պետութեան մէջ կրօնապետական բնաւորութիւնը: Ես այդ բանին համաձայնել չեմ կարող: Սահմանադրական իրաւական երկրում պէտք է լինի ընդհանուր իրաւունք: Ուստի՝ քանի որ փատիշահը կը մնայ նաև խալիֆ, ես էլ չեմ գաղարի համարել ինձ օսմանեան յոյների ներկայացուցիչը, պաշտպանելով նրանց պետական շահերը: Իսկ եթէ կաշխարհականանայ և պետութիւնը, այն ժամանակ ես էլ կը բաւականանամ եկեղեցական իշխանութեան և շահերի շրջանով:

«Եթէ Թուրքիան ոգևորվելով իր սկսած մաքառումով այդպիսի հակառակորդների դէմ կիւրացնէ ոյժի միջոցով հանգստացնելու ձեւերը, այն ժամանակ սահմանադրութիւնից ոչինչ չի մնայ բացի լոկ անունից: Այն ժամանակ երկրի մէջ կսկսվի քաոս, որի ծաւալը կը լինի մինչև այժմ տեսնուածներից ամենամեծը և թիւրքական կայսրութեան կործանումը կը լինի մի քանի տարուայ խնդիր:»

«Եւ այդպէս կը շարունակուի, մինչև Արևելքի արթնացած միտքը կը հանի նրան միջնադարեան գաղափարների խորշերից և այն թիւր ու հնացած հասկացողութիւնից, թէ պետութիւնը կարող է հիմնուած լինել մէկի տիրապետութեան և միւսների հպատակութեան վրայ:»